

ערב רב

יהונתן ה. משעל | מהשטח | 16/06/2017

החופש לא לממן: על המשבר המתמשך של שוק האמנות החזותית

"המסמך מיועד לאמנים שיידעו איפה הם ממוקמים, אבל גם לפקידים ומקבלי החלטות. נראה שכל אחד רואה רק חלק אחד מהמערכת, ואין תמונה כללית. המסמך הזה אמור לסייע בגיבוש תמונת המצב עבור מי שאמנות כתחום חשובה לו". יהונתן משעל על מחקר חדש שעושה סדר בכאוס של עולם האמנות החזותית בישראל

ציץ אהבתי 0 שתף/שתפי

כתבה ראשונה בסדרת כתבות על מדיניות תרבות בישראל, שנוצרה בשיתוף פעולה בין מגזין "ערב רב" לאיגוד האמנים הפלסטיים בישראל

כל מי שנכח בפתיחת תערוכה או שיצא לו להחליף יותר משני משפטים עם אמנית או אמן בעשר השנים האחרונות כנראה רגיל לכך שקצת אחרי המשפט השלישי, עם סיום ברכות הנימוסים, תחל השיחה על הקושי הגדול לעשות אמנות בישראל. הקושי להתפרנס מאמנות, להציג מחוץ לתל-אביב או בעצם

להיות בכלל, להחזיק סטודיו במקביל לשכר הדירה, להפיק תערוכה, להיות בקו עם קולגות ואוצרות/ים, להתפתח בלימודים ולתמרן בין החיים עצמם לשלל המשימות שנדרשות בשביל כמה שעות של עשיית אמנות נטו בסטודיו.

הבשורה העצובה היא שהמציאות הזאת אינה מומצאת, היא מגובה במספרים. קחו למשל את הנתון הבא: "ב-2010 עמד תקציב מינהל התרבות על כ-0.15% מתקציב המדינה. ב-2016 עלה שיעור התקציב לכ-0.23%, חלקו בבסיס התקציב וחלקו בתקציב המכונה 'על שינוי', ומועבר לשר/ה הממונה לטובת מינהל התרבות. בתקציב זה יש לשר/ה חופש פעולה יחסי בחלוקתו. התקציב עדיין קטן פי ארבעה בערך מהממוצע באיחוד-האירופי, העומד על כ-1%. תקציב מינהל התרבות ב-2016 (בסיס + עודפי תקציב + תוספות) עומד על 1,125,380,000 שקל".¹

בהנחה שלאמנות יש תפקיד משמעותי בחברה המערבית, ובהתחשב בעובדה שכמה אלפי אנשים בישראל מתפרנסים מאמנות, המציאות הזאת צריכה להטריד הרבה מאוד אנשים, ולא רק מתחום האמנות. לאמנים יש תפקיד בתרבות, בהתחדשות עירונית, בחינוך ובעיצוב דמותה של החברה בעיני עצמה ובמישור הבינלאומי. גם אם האמנות לא תיעלם, קיומה כתחום עצמאי עם מחקר ושיח הוא תחת איום.

"אם פעם אמנים יכלו לעבוד בהוראה ולקיים חיים צנועים ובמקביל להחזיק סטודיו, היום הם כבר לא מצליחים. נהיה יקר מדי", אומר רועי פביאן, שיחד עם עו"ד נורית אשר-פניג והאמן איתן שוקר לקחו על עצמם את המשימה לבדוק את הנתונים שמאחורי האינטואיציה של רבים. "היו מחקרים כאלו גם בעבר, חשבנו שזה זמן טוב להעלות את הנושא שוב", מוסיף שוקר.

מתוך המחקר

המחקר, בן 121 עמודים, שכתבו השלושה עבור איגוד האמנים הפלסטיים, הוא מסמך מרתק. בכתיבה פשוטה הוא שופך אור על המצב הקשה של האמנות הפלסטית בישראל. לאחר סקירה של מקורות המימון, אפשרויות התצוגה ובחינת חלוקת כספים מהממסד ומגופים פרטיים, מתחזקת ההבנה שאי-היכולת להתפרנס אינה נעוצה רק ביכולות של האמן, אלא במציאות שבה מקורות המימון דלים, התשלומים גבוהים והעדר החקיקה ביחס לזכויות האמנים על יצירתם אינו סביר ביחס לנעשה בעולם. כך כותבים המחברים על תקצוב האמנות הפלסטית במשרד התרבות: "משרד התרבות והספורט אחראי לטיפול בכל נושאי התרבות במדינת ישראל. למשרד התרבות אין תקציב קבוע. בכל שנה התקציב מאוים, ולא פעם נוגסים בו. המדינה נוהגת בתרבות כבבן חורג, ולכן במרוצת השנים נדד משרד התרבות ממשרד החינוך למשרד המדע, צורף למשרד הספורט וכן הלאה צירופים ווריאציות".²

ההיבט הרייטינג מציג גם התייחסות שהיא מעבר לנתונים – התייחסות לאלמנטים שגורמים לביעור על עולם האמנות ונראים כהתנהלות שרירותית, ובהם ההתנהלות הבעייתית בפיקוח על המוזיאונים, שמופעים רבים שלה נידונו פה ארוכות; העדר מינהל תקין ושקיפות במוזיאון חיפה; מינוי האוצר במוזיאון תל-אביב ללא מכרז, ושאר בעיות אתיות שעלו בשנים האחרונות ביחס למוזיאונים הגדולים. כל אלה יכלו להתרחש באין מפריע חרף הסערה הציבורית בין השאר בזכות העדרו של רגולטור וחוסר פיקוח מצד משרד התרבות: "ראוי לציין כי מנגנון מינוי כהונת המועצה לוקה בבעיות רבות, שעליהן הצביע מבקר המדינה. ב-2005 הסתיימה תקופת כהונתה של מועצת המוזיאונים. שרי התרבות שכיהנו באותה תקופה לא קידמו מינוי ועדה חדשה, וזו התמנתה רק ב-2009. בסוף 2011 פיזרה שרת התרבות דאז, לימור לבנת, את המועצה, שחזרה לתפקד בהרכב חדש רק לאחר כשנה. המועצה סיימה את כהונתה, ונכון להיום לא הוקמה מועצה חדשה. חוסר רציפות של פעולת המועצה פוגע הן במוזיאונים והן בציבור, שכן תפקיד המועצה לפקח על פעילות תקינה של המוזיאונים".³ במצב כזה קשה לשמור על תו תקן של איכות בתרבות הניהולית של המוסדות האחראיים על תצוגת האמנות ועל גיבוש גופי יצירה שמייצגים את התקופה ואמורים לשמש אבני הבסיס לקיום האמנות בתוך המסגרת של העיר והמדינה.

נושא כאוב במיוחד שזוכה להתייחסות במחקר הוא הבעייתיות המובנית בשוק שבו אמנים אינם מקבלים תמורה ישירה עבור עבודתם. גם כאן, המדיניות הממשלתית ממקמת את האמנים הפלסטיים בעמדת נחיתות מול חבריהם בתחומי האמנות האחרים, בשל שיטת חישוב התמיכות של המשרד. מתוך המחקר: "הממצאים הראו במובהק שהאמנות החזותית בארץ סובלת מתת-תקצוב משמעותי ביחס לקולנוע, לתיאטרון ולמוזיקה. חלק הארי של תקציב התרבות מתועל לידי עמותות ומוסדות ציבוריים המחזיקים חללי תצוגה. בניגוד לאמנויות הבמה, שם השחקנים, הרקדנים והיוצרים מקבלים משכורות מהמוסדות הנתמכים, האמנים הפלסטיים אינם מקבלים שכר מכיוון שאינם מועסקים על-ידי הגלריות והמוזיאונים. זאת ועוד: הם אינם מקבלים כלל דמי תצוגה או תמלוגים על יצירותיהם.⁴ מכיוון שתחום האמנות החזותית אינו פרפורמטיבי ואינו מקיים הופעות נודדות, ניקוד המוסדות לאמנות פלסטית הצטמצם אוטומטית על-פי הקריטריון החדש".⁵

"המסמך מיועד לאמנים שיידעו איפה הם ממוקמים, אבל גם לפקידים ומקבלי החלטות", אומרת עו"ד אשר-פניג. "נראה שכל אחד רואה רק חלק אחד מהמערכת, ואין תמונה כללית. המסמך הזה אמור לסייע בגיבוש תמונת המצב עבור מי שאמנות כתחום חשובה לו. בסוף המסמך יש גם מסקנות והצעות לפתרונות. יש גם מה לעשות".

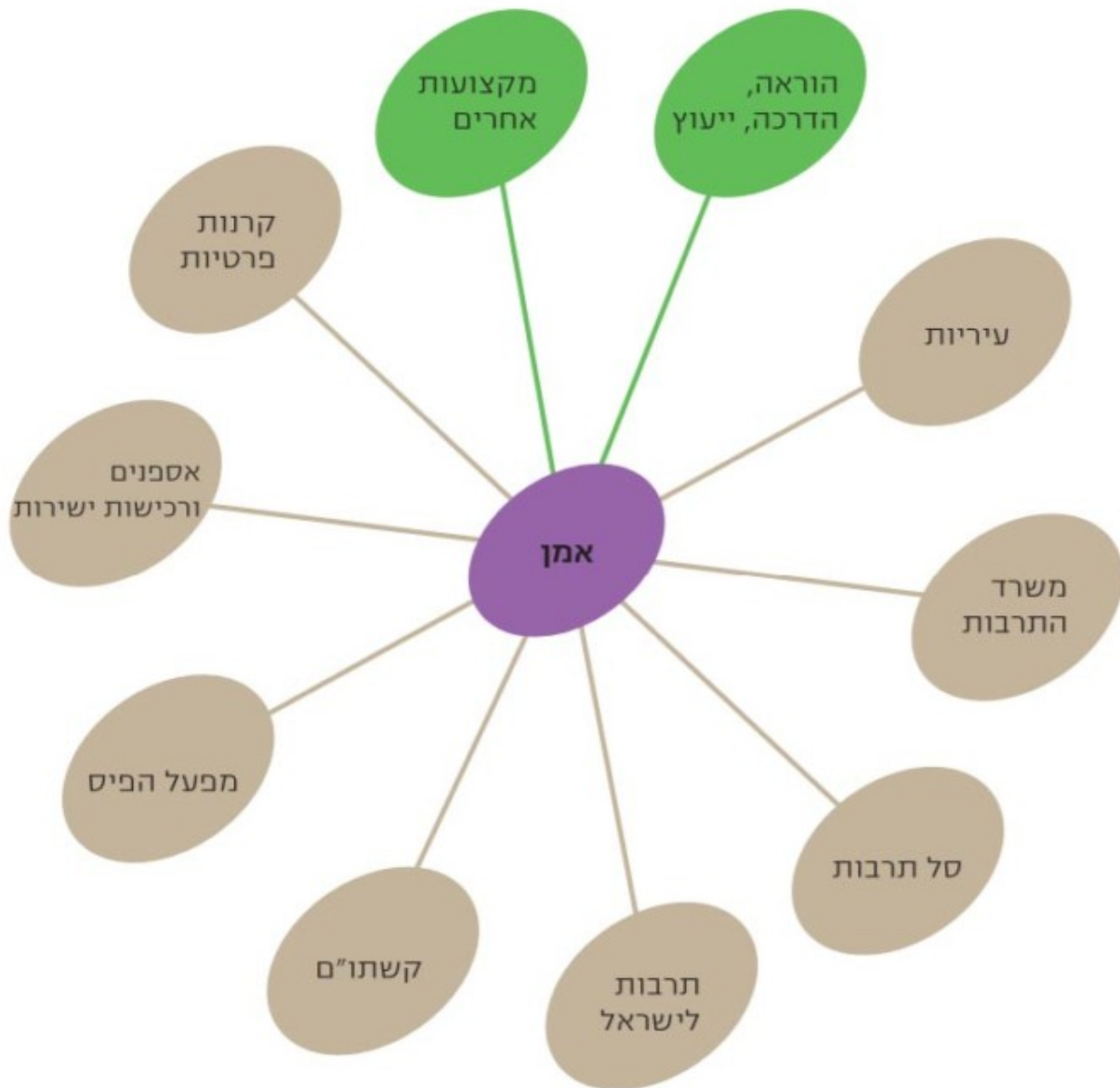
עו"ד נורית אשר פניג

קריאת פרוטוקולים מתוך דיונים של ועדות ממשלתיות מגלה שמה שנתפס כציבור כמקריית והשתלשלות נסיבות היסטוריות הוא למעשה מדיניות. אפליית המגזר הערבי היא מדיניות ממשלתית, גם בתחום התרבות. "ביישובים המוגדרים כערביים (בהם מתגוררים 15.4% מכלל האוכלוסייה בישראל) אין כמעט אולמות תרבות או אפילו בתי-קולנוע. [...] צריכת התרבות הערבית הקלאסית נמוכה מצריכת התרבות המערבית, ולכן יש ליצור העדפה מתקנת לתרבות הקלאסית הערבית כדי ליצור ולעודד את צריכתה [...] דוגמה מעניינת הנוגעת לתשתיות של תחום האמנות החזותית ביישובים ערביים היא הגלריה לאמנות באום-אלפחם. גלריה זו היא יוזמה יוצאת דופן בנוף התרבות הערבית בארץ, בבחינת היוצא מן הכלל המעיד על הכלל. מוזיאון לאמנות טרם נוסד ביישוב ערבי בישראל".⁶

דוגמה נוספת היא העדפה ממסדית של תחומי התרבות האחרים, בייחוד תיאטרון ואמנויות הבמה. תקציב האמנות הפלסטית ("אמנות חזותית", כפי שהיא מכונה במסמך) נמוך בהשוואה אליהם, וגם בהשוואה לתקציב כולו. את המדיניות הזאת ניתן לאשש לא רק דרך המחקר של איגוד האמנים. בהערה על תבחיני המשרד החדשים לתמיכה במוסדות תרבות, מצוין כי לנוכח הביורוקרטיה הכרוכה בניהול התקציב ובקשת התמיכה מהמשרד, אין טעם אפילו לנסות: "משאלונים ששלחנו לקבוצות יוצרים המקבלות תמיכה עולה כי המערכת מסורבלת והצורך לעבוד דרכה מערים עליהם קשיים: המערכת נפתחת להגשות ולקראת הדדליין נוטה 'להתרסק', והזמן הדרוש להזנת הנתונים בה אינו פרופורציונלי לסכומי התמיכה הזעומים. נציגי עמותות קטנות טוענים שהשקעת זמן בביורוקרטיה זו על חשבון עבודה על תוכני הפעילות היא לא פעם גבולית מבחינת שיקולי עלות-תועלת. בעיה זו משותפת לכל המוסדות הנתמכים בכל תחומי המדיה, אך בעייתית במיוחד לעמותות הזוכות לתקציבים נמוכים, שבין 20-40 אלף שקל בשנה (1,700-3,300 שקל בחודש)".

כונן לאתר משרד התרבות וחיפוש באפשרויות התמיכה הכספית מגלים שאגרות פלסטיות כמעט שאינה מופיעה במסמכים, ולעתים אף נמצאת תחת הקטגוריה "אחר". לאור זאת מעניין לקרוא את האיום המרומז על מקורות התקציב הדלים ממילא מצד שרת התרבות, אם לא תתקיים בתמורה הכרות נאמנות למדינה: "חופש המימון: עם כניסתה לתפקידה הצהירה שרת התרבות הנוכחית, מירי רגב, כי מוסדות ואמנים לא יקבלו תמיכה אם יחתרו תחת המדינה'. בעקבות תגובות חריפות נגד חופש הביטוי, המירה השרה את הצהרתה וטבעה את המושג 'חופש המימון' – זכותה של המדינה לתקצב אמנות שאינה 'חותרת תחת המדינה'. יתר על כן, השרה ביקשה להעביר את סמכויות האכיפה והאפשרות לשלילת תקציבים ממשרד האוצר למשרד התרבות, ואף יזמה בפועל, על-פי הצהרותיה, שלילת תקציבים ממוסדות שהציגו חומרים שנחשדו בעיניה כחותרים תחת המדינה".⁷

כדאי לצרף את ההודעה הדרמטית של השרה לנתוני התקציב של משרדה, גם הם מהמסמך: "ב-2014 עמד תקציב מינהל התרבות למוזיאונים בישראל על 46 מיליון שקל, מהם כ-5.17 מיליון שקל עבור מוזיאונים המציגים אמנות חזותית ותערוכות מתחלפות של אמנות במוזיאונים מתחומים אחרים. תקציב המוזיאונים המציגים אמנות פלסטית היה כ-2.4% מכלל תקציב מינהל התרבות – 17,823,000 שקל. האמנות החזותית קיבלה ב-2014 0.8% מכלל תקציב מינהל התרבות, ותקציב הפרסים בתחום האמנות החזותית עמד על 0.15%".⁸

מתוך המחקר

עבור מי שפועל בשדה, המחקר כמעט מצביע על המובן מאליו. חללי התצוגה מעטים, חלוקת משאבים, תקציבים וחללים ציבוריים נעשית פעמים רבות בהעדר שקיפות ובהעדפה ברורה לשמות מוכרים ומבוססים, "זאת מעבר לנטייה הרווחת להעדיף מלכתחילה אמנים שעבודתם מוכרת להם או שאותה הם מבקשים לקדם. מבדיקה שערכנו במסגרת המחקר מצאנו כי בוודאות, ב-2015 אף לא אחד מחברי ועדת פרס x צפה בסרטון וידיאו שהוגש כחומר ויזואלי בלעדי, על-פי הדרישות מאמני וידיאו"⁹.

כאן דווקא טמון כוחם של הדברים. הירידה לפרטים הקטנים, הבאת הדוגמאות הרבות והקונקרטיות ובחינה של הגורמים הבעייתיים בתקצוב של אמנות, גם ביחס לעולם, מאפשרות ניסוח טוב יותר של תחושות בטן ומסקנות אישיות.

ההיגיון של הכותבים להביא נתונים שיגבו את הטענות שעולים מול התנהלות הנגזרת אמנם עלול לסבך את הקריאה, אך עבודת השטח היסודית והניסיון לארגן את המידע באופן נגיש מאפשרים הבנה מעמיקה ביחס למספר הנושאים הגדול שהמחקר מקיף.

דווקא בתחום הפתרונות המוצעים כמסקנות למחקר, לא ברור מה מהם ישים עבור האמנים עצמם. המסקנות מכוונות למקבלי החלטות בדרג הפוליטי בעיקר, בעיריות ובממסדים השונים שאחראיים על חלוקת משאבים: הגדלת מספר הפרסים, חיוב המדינה לקנות אמנות לשגרירויות, הסדרת תקנות הארנונה ביחס לחללי סטודיו, הפחתת מסים וכיו"ב. אחרי מחקר שנוגע לעוסקים באמנות באופן אישי, היה אפשר לצרף גם מסקנות שניתן להסיק באופן אישי וכקהילה. שינויים הרי מתרחשים גם מלמטה למעלה. המסמך עצמו מפרט כמה וכמה מקרים שבהם איגוד האמנים הפלסטיים דאג לשיפור התנאים של אמנים מול עיריות ומשרד התרבות, קידם את סוגיית "שכר אמן", עסק במחקר ואיסוף נתונים, ואף ביוזמות חקיקה. התערבות האיגוד לטובת פרסום קולות-קוראים למלגת "אמן מורה" או פרס האמן הצעיר לשנת 2017 היו דוגמאות לכך שפניות של אמנים/יות בשיתוף האיגוד יכולות להביא לשינויים בהתנהלות הרשויות.

"אי-אפשר להגיד לאמנים מה לעשות גם אם זה לטובתם. האמן הוא יצור אינדיבידואלי", אומר שוקר. "רק תנו להם לעשות את האמנות שלהם ונא לא להפריע, מספיק קשה גם ככה. יש לאמירה הזאת הרבה מאוד כוח, שמגיע מתוך הרצון להישאר נאמנים לעצמם ולאוטונומיה שלהם ליצור. הבעיה היא שאנחנו כאיגוד עדיין שומעים אמירות שאולי היו נכונות לשנות השלטון של ההסתדרות, ואמנים מפחדים שהצטרפות לאיגוד היא מעשה של כניעה לקולקטיב. הוצאנו את המחקר כי אנחנו רוצים שאמנים יבינו את המציאות שבה הם מתפקדים, לא כדי להוסיף מצוקה או לזרוע ייאוש, אלא כדי שתיווצר האופציה לפעול ביחד מול כוחות שמעוניינים בפירוק".

לקריאת המחקר המלא, [כאן](#).

מתוך המחקר "אמנים פלסטיים ובין-תחומיים – סקירה וניתוח של תשתיות היצירה והתצוגה; מיפוי של דרכי המימון והתמיכה, המלצות אופרטיביות לשינויים במנגנונים הקיימים והצעות לאימוץ מנגנונים חדשים". כותבים: עו"ד נורית אשר-פניג, רועי פביאן, איתן שוקר. המחקר נערך ביוזמת האיגוד המקצועי של האמנים הפלסטיים בישראל. עמ' 29. ↵
שם, עמ' 28. ↵

עמ' 30.

עמ' 31. הטענה על כך שאמנים/יות אינם מקבלים תשלום ישיר חוזרת במסמך כמה פעמים, כיוון שהיא בסיסית ביחסי הכוחות ובנקודות המפגש בין

אמנים לממסד.

עמ' 36.

עמ' 39-40. שם, מתוך דיוני הכנסת, 3 בנובמבר 2014.

עמ' 38.

עמ' 35.

עמ' 43. שם, על חלוקת פרסים במשרד התרבות,

איגוד האמנים יהונתן משעל מהשטח מימון משרד התרבות

ציוץ

מיין לפי

0 תגובות

Facebook Comments Plugin

כתיבת תגובה

האימייל לא יוצג באתר. שדות החובה מסומנים *

התגובה שלך

* שם

* אימייל *

אתר

